

Ключевые слова: версия, информационная модель, криминалистическая характеристика, корреляционные связи, жертва, заказчик, посредник, исполнитель, способ убийства, мотив.

THE ROLE OF THE MODEL VERSION IN INVESTIGATING CONTRACT KILLINGS

Sinchuk O. V.

The article deals with the role of the model version in investigating contract killings illustrating the application of the model version systems at the initial stage of contract killing investigations.

Keywords: version, information model, criminalistic description, correlation links, victim, the hiring party, mediator, contract killer, killing method, motive.

УДК 343.98

В. А. Фастовець, заступник завідувача кафедри криміналістики Національної академії Служби безпеки України, кандидат юридичних наук

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ЗАЛУЧЕННЯ СПЕЦІАЛІСТА ДО УЧАСТІ В ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ДІЯХ

Розглянуто проблемні питання залучення спеціаліста до проведення слідчих (розшукових) дій відповідно до Кримінального процесуального кодексу України.

Ключові слова: Кримінальний процесуальний кодекс України, спеціаліст, спеціальні знання, експерт.

Підсумком довгоочікуваної реформи кримінально-процесуального законодавства стало прийняття Верховною Радою України у 2012 р. нового Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК)¹. Про революційність зазначеного нормативно-правового акта свідчать кількість і характер запроваджених новел, які багато в чому докорінно змінюють ідеологію вітчизняного процесу, його понятійний апарат, процедуру кримінального провадження, процесуальний статус суб'єктів тощо.

За участю процесуалістів-науковців, адвокатів, співробітників правоохоронних і судових органів відбувається багато обговорень новацій КПК, зокрема, введення Єдиного реєстру досудових розслідувань, системи заходів забезпечення кримінального провадження, інституту суду присяжних, закріплення системи негласних слідчих (розшукових) дій тощо, а також зміни процесуальних статусів переважної більшості учасників кримінального провадження.

Однак слід зазначити, що основну увагу з боку як учених-процесуалістів, так і практичних співробітників зосереджено на розгляді та обговоренні

¹ Див.: Кримінальний процесуальний кодекс України. — К. : Центр учбов. літ., 2012. — 254 с.

статусу таких представників сторони захисту й обвинувачення, як прокурор, слідчий, підозрюваний, захисник. Водночас недостатньо уваги приділяється такому учаснику кримінального провадження, як спеціаліст, котрий, безумовно, відіграє дуже важливу роль як на стадії досудового розслідування, так і під час здійснення судового розгляду.

Розробленням окремих теоретичних та практичних аспектів використання спеціальних знань під час досудового розслідування займалися такі провідні українські науковці та вчені ближнього зарубіжжя, як Т. В. Авер'янова, В. П. Бахін, Р. С. Белкін, А. І. Вінберг, Ю. М. Грошевий, В. К. Лисиченко, Г. А. Матусовський, О. Р. Россинська, В. Ю. Шепітько, М. Є. Шумило та ін. Окремі питання залучення спеціаліста до участі в проведеному слідчих дій, розглядали В. В. Коваленко, М. А. Мамошин, Б. В. Романюк, І. В. Пиріг¹ та ін. Зазначені науковці зробили значний внесок у вирішення вказаних питань, але з урахуванням набрання чинності новим КПК багато з них залишаються дискусійними й на цей час. Саме тому їх розгляд є актуальним як у теоретичному, так і в практичному аспекті.

Метою цієї статті є розгляд окремих правових норм КПК з метою визначення особливостей залучення спеціаліста до участі в процесуальних діях у рамках відкритих кримінальних проваджень.

Участь спеціаліста в кримінальному провадженні регламентується статтями 71, 72, 77, 79, 105, 228, 236, 237, 240, 245 КПК. Відповідно до ст. 71 КПК спеціалістом у кримінальному провадженні є особа, яка володіє спеціальними знаннями та навичками застосування технічних або інших засобів і може надавати консультації під час досудового розслідування й судового розгляду з питань, що потребують відповідних спеціальних знань і навичок. Згідно з п. 2 ст. 71 КПК спеціаліст також може бути залучений для надання безпосередньої технічної допомоги (фотографування, складення схем, планів, креслень, відбір зразків для проведення експертизи тощо) сторонами кримінального провадження в ході досудового розслідування й судом під час судового розгляду.

На нашу думку, це визначення поняття «спеціаліст», а також напрямків його використання є дещо звуженим і не повною мірою відображає роль цього учасника кримінального провадження під час досудового розслідування та судового розгляду. Аналізування зазначених положень КПК не дає змоги чітко усвідомити мету залучення спеціаліста.

Вивчення наявної практики дає підстави вважати, що участь спеціаліста в проведенні процесуальних дій зумовлена такими чинниками:

¹ Див.: *Коваленко В. В.* Актуальні проблеми застосування науково-технічних засобів спеціалістами при провадженні слідчих дій : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / В. В. Коваленко. — К., 2004; *Мамошин М. А.* Консультативно-справочная деятельность специалиста в расследовании преступлений / М. А. Мамошин // Рос. следователь. — 2010. — № 13. — С. 6–9; *Пиріг І. В.* Процесуальний статус спеціаліста і можливості залучення працівників експертної служби МВС до проведення слідчих дій / І. В. Пиріг // *Наук. вісн. Дніпропетр. держ. ун-ту внутр. справ.* — 2010. — № 2. — С. 193–200; *Романюк Б. В.* Участь спеціаліста на стадії досудового слідства : навч. посібник. — К., 2010. — 303 с.

— необхідністю сприяння слідчому або прокурору у виявленні, закріпленні та вилученні предметів і документів, які в подальшому можуть бути використані як докази;

— потребою в застосовуванні технічних та інших засобів під час дослідження матеріалів кримінального провадження;

— необхідністю надання суду або сторонам кримінального провадження роз'яснень і консультацій з приводу питань, які входять до професійної компетенції спеціаліста.

У свою чергу, на нашу думку, до ст. 71 КПК України доцільно внести зміни й закріпити в ній таке визначення: «Спеціаліст – це особа, яка володіє спеціальними знаннями та залучається до участі в процесуальних діях з метою сприяння у виявленні, закріпленні й вилученні предметів і документів, які в подальшому можуть бути використані як докази, застосовування технічних та інших засобів під час дослідження матеріалів кримінального провадження, надання суду або сторонам кримінального провадження роз'яснень і консультацій з приводу питань, які входять до його професійної компетенції».

Аналізування положень КПК на предмет установаження можливості залучення спеціаліста до проведення тих чи інших процесуальних дій дає підстави вважати, що законодавець обмежив кількість процесуальних дій, до участі в яких може бути залучений спеціаліст. Так, у ст. 223 КПК «Вимоги до проведення слідчих (розшукових) дій», яка визначає загальні вимоги здійснення слідчих (розшукових) дій, відсутні положення щодо залучення спеціаліста до проведення зазначених процесуальних дій. Водночас згідно зі статтями 228, 236, 237 та 240 КПК спеціалісти можуть залучатися до проведення таких слідчих (розшукових) дій, як пред'явлення до впізнання, обшук, огляд і слідчий експеримент.

У свою чергу встановлена в ст. 241 КПК така слідча (розшукова) дія, як освідування особи, може здійснюватися за участю судово-медичного експерта або лікаря. Проте законодавець не передбачив можливості для слідчого залучити до її проведення спеціалістів з інших галузей (наприклад, з метою здійснення фотографування, звуко- чи відеозапису тощо). Також не передбачено можливості залучення спеціаліста при здійсненні такого заходу забезпечення кримінального провадження, як тимчасовий доступ до речей і документів (глава 15 КПК). З урахуванням схожості цієї процесуальної дії з обшуком, така позиція законодавця також залишається незрозумілою.

На окрему увагу заслуговує розгляд питання щодо можливості використання спеціаліста під час здійснення негласних слідчих (розшукових) дій. Так, відповідно до статей 261, 262 КПК під час накладення арешту на кореспонденцію слідчий може для проведення її огляду залучити спеціаліста. Крім того, згідно зі ст. 266 КПК дослідження інформації, отриманої при застосуванні технічних засобів (з телекомунікаційних мереж або електронних інформаційних систем) у разі необхідності здійснюється за участю спеціаліста. В усіх інших випадках законодавець не передбачив право слідчого під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій залучити спеціаліста, що може викликати певні запитання. Зокрема, незрозумілими є мотиви за-

конодавця, який, наприклад, закріпив можливість залучення спеціаліста до участі в слідчому експерименті або під час отримання зразків для експертизи (відповідно статті 240 та 245 КПК) і водночас не передбачив можливості його участі в спеціальному слідчому експерименті або негласному отриманні зразків, необхідних для порівняльного дослідження (статті 271, 274 КПК), хоча ці процесуальні дії за своїм змістом практично ідентичні. Разом із тим така вибірковість законодавця може створити враження щодо неможливості слідчого використовувати допомогу спеціаліста в тих випадках, коли в КПК відсутнє відповідне згадування про участь цього учасника кримінального провадження.

Слід відмітити, що в ході здійснення досудового розслідування необхідність залучення відповідного спеціаліста може виникнути в слідчого під час проведення будь-якої слідчої (розшукової) або негласної слідчої (розшукової) дії. І які-небудь обмеження слідчого щодо можливості використання допомоги осіб, які володіють спеціальними знаннями та навичками, як ускладнюватиме здійснення досудового розслідування, так і зменшуватиме результативність проведених процесуальних дій.

На нашу думку, до положень КПК, що регламентують участь спеціаліста як на стадії досудового розслідування, так і на стадії судового розгляду, необхідно внести зміни та зазначити, що на стадії досудового розслідування спеціаліст на розсуд слідчого або прокурора може бути запрошений до участі в будь-якій процесуальній дії.

Треба відмітити, що в деяких правових нормах зазначається про залучення спеціаліста у формі «присутності» під час здійснення окремих слідчих (розшукових) дій. Так, відповідно до ст. 226 КПК «Особливості допиту малолітньої або неповнолітньої особи», допит малолітньої або неповнолітньої особи проводиться в присутності законного представника, педагога або психолога, а за необхідності – лікаря. Аналогічні положення містяться також у ст. 239 КПК. Таким чином, залишається незрозумілим: чи повинні вказані спеціалісти під час здійснення слідчих (розшукових) дій виконувати які-небудь функції, визначені в ст. 71 КПК, або просто бути присутніми та спостерігати за перебігом подій? На наш погляд, у кожному випадку залучення спеціаліста він повинен брати участь у процесуальній дії, адже в протиположних разі він не зможе виконати покладені на нього обов'язки.

Слід зазначити, що дещо сумнівним є положення п. 2 ст. 79 КПК, відповідно до якого спеціаліст або експерт не мають права брати участь у кримінальному провадженні, якщо вони проводили ревізію, перевірку тощо, матеріали яких використовуються в цьому провадженні. На нашу думку, особа, яка в ході проведення такої ревізії або перевірки виявила факт учинення кримінального правопорушення, завжди краще зможе пояснити сутність виявленого кримінального правопорушення, засоби, методи та розрахунки, за допомогою яких його було виявлено, тощо. Крім того, наскільки б докладним не був акт ревізії або перевірки, така особа завжди може надати додаткову інформацію, яка в силу тих чи інших причин не відображена в цьому акті.

Зокрема, під час дії старого Кримінально-процесуального кодексу України¹ особи, які здійснювали ревізію або перевірку, допитувалися в переважній більшості випадків у ході подальшого здійснення досудового розслідування саме як спеціалісти.

Аргументація щодо можливої необ'єктивності експерта або спеціаліста у разі проведення ними ревізії чи перевірки тощо, матеріали яких використовуються у цьому провадженні, не витримують критики, оскільки будь-які висновки таких перевірок або ревізій мають бути документально підтверджені. З урахуванням викладеного, на нашу думку, зазначене положення потребує скасування.

Таким чином, з урахуванням викладеного можна зробити висновок щодо необхідності внесення таких змін до чинного процесуального законодавства. Зокрема, з метою закріплення більш повного визначення поняття «спеціаліст» п. 1 ст. 71 КПК доцільно викласти в такій редакції: «Спеціалістом у кримінальному провадженні є особа, яка володіє спеціальними знаннями та залучається до участі в процесуальних діях з метою сприяння у виявленні, закріпленні й вилученні предметів і документів, які в подальшому можуть бути використані як докази, застосування технічних та інших засобів під час дослідження матеріалів кримінального провадження, надання суду або сторонам кримінального провадження роз'яснень і консультацій з приводу питань, які входять до його професійної компетенції».

Водночас з урахуванням відсутності в КПК загальної норми щодо участі спеціаліста в кримінальному провадженні вважаємо за доцільне доповнити ст. 71 КПК положенням про те, що за необхідності спеціаліст може бути запрошений слідчим або судом до участі в будь-якій процесуальній дії.

Крім того, з метою більш точного відображення ролі спеціаліста в кримінальному провадженні необхідно замінити словосполучення «за присутності» в статтях 226 і 239 КПК на «за участі».

Разом із цим, для забезпечення виконання завдань кримінального судочинства, зокрема забезпечення швидкого та повного розслідування, вважаємо за доцільне виключити п. 2 ст. 79 КПК щодо неможливості участі в кримінальному провадженні спеціаліста та експерта у випадках проведення ними ревізії, перевірки тощо, матеріали яких використовуються в цьому провадженні.

ОТДЕЛЬНЫЕ АСПЕКТЫ ПРИВЛЕЧЕНИЯ СПЕЦИАЛИСТА К УЧАСТИЮ В ПРОЦЕССУАЛЬНЫХ ДЕЙСТВИЯХ

Фастовец В. А.

Проведен сравнительный анализ норм действующего Уголовного процессуального кодекса Украины и Уголовно-процессуального кодекса Украины 1961 года, посвященных регламентации процессуального статуса такого участника уголовного

¹ Див.: Кримінально-процесуальний кодекс України. — К. : Атіка, 2010. — 208 с.

судопроизводства как специалист. Рассмотрены проблемные вопросы привлечения специалиста к проведению следственных (розыскных) действий, а также предложены пути их решения внесением соответствующих изменений в Уголовный процессуальный кодекс Украины.

Ключевые слова: Уголовный процессуальный кодекс Украины, специалист, специальные знания, эксперт.

INDIVIDUAL ASPECTS OF INVOLVING SPECIALIST IN LEGAL PROCEEDINGS

Fastovets V. A.

The article presents the comparative analysis of the existing Criminal Procedure Code of Ukraine and the Criminal Procedure Code of Ukraine of 1961 with regard to the regulating the procedural status of the specialist as a participant in the criminal proceedings. The article deals with some problematic issues of involving specialist to investigative (detective) actions and suggests the ways to solve these problems by amending the Criminal Procedure Code of Ukraine.

Keywords: the Criminal Procedure Code of Ukraine, specialist, specialized knowledge, expert.

УДК 343.985

А. П. Лазарев, начальник відділу прокуратури Харківської області

СПОСІБ ЯК ЕЛЕМЕНТ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ ДІТОВБИВСТВ

Розглянуто способи готування, учинення та приховування в системі елементів криміналістичної характеристики дітовбивств. Показано взаємозв'язок способу злочину з особою матері-вбивці, обстановкою вчинення дітовбивства й матеріальними слідами. Надано рекомендації щодо використання інформації про спосіб злочину для встановлення причетних до вчинення вбивства осіб.

Ключові слова: дітовбивство, криміналістична характеристика, способи готування, вчинення та приховування дітовбивств.

Розслідування дітовбивств традиційно належить до розряду найбільш ускладнених, оскільки на теперішній час немає належної практики й досвіду в співробітників слідчих органів, а також відсутній емпіричний матеріал, достатній для того, аби сформувати якісні практичні рекомендації. Зазначене передусім ускладнює процес формування криміналістичної характеристики цього злочину, і ця категорія за своєю сутністю набуває здебільшого інформаційно-описового характеру. Але й за таких обставин вона має певне пізнавальне значення та може продуктивно використовуватися для розроблення основ криміналістичної методики розслідування дітовбивств.

Що стосується елементного складу криміналістичної характеристики вбивств матір'ю новонародженої дитини, то, як видається, до нього треба